

MEDELSBILD

FÖR

Brännkyrka Hembygdsförening

Nr 1-B 1956

Red. J. A. Widegren

Adr.: Älvsjö - Tel. 47 15 15 - Postgiro: 5 12 37

VÅRA VILLASTÄDER

Brännkyrka har ursprungligen varit en jordbruksbygd och är det delvis ännu. I slutet av 1800-talet blev de norra delarna av socknen industrialiserade och f. n. hyser Brännkyrka bland huvudstadens församlingar de flesta och största fabrikskomplexen. Den egentliga villastadsbebyggelsen började i nämnvärd utsträckning ej förrän i början av 1900-talet.

Landsbygdskaraktären försvann, skogen mejades ned, tomtbolag bildades, vägar anlades, tomter såldes och köptes och villastäder uppstod här och var. Den vackra idyllen i huvudstadens närmaste omgivning spolierades. Men intet ont utan att det har något gott med sig. Tusentals arbetare och tjänstemän i huvudstaden fick bygga sina egna hem. Sprängskotten dundrade, grunder lades och den ena villan efter den andra växte upp som svampar ur jorden. De första villorna, som byggdes, var försedda med verandor och torn m. m. Så småningom ändrades typen och rödmålade villor med vita knutar började uppföras, efterföljda av mera funkisbetonade reveterade byggnader. Under de senaste åren har småstugebebyggelsen tagit överhanden.

Långbro gård har ursprungligen bestått av två hemman omfattande tillsammans $2\frac{1}{4}$ mantal. Det ena var frälse säteri och det andra var av skattenatur. Gården har fått sitt namn av den långa bro (troligen kavelbro), som var utlagd över Brännkyrkasjön och som förband gårdens ägor med de norr om sjön liggande prästgårdsägorna. Sjön, vilken numera är uttorkad, sträckte sig öster-väster från Örby gård fram till trakten av Södertäljevägen. Bron utgjorde en del av gamla Götavägen, som genom socknen löpte från Lång-

sjöns östra strand, genom Älvsjö gårds ägor och över bron samt fortsatte därefter norr om Solberga prästgård, förbi kyrkan och gården Anneboda ned till Årstaviken. Lämningar av landfästena finnes kvar än i dag.

Långbro kan räkna sina anor från 1500-talet. Frälsehemmanet ägdes år 1562 av riksrådet Gabriel Kristiernsson-Oxenstierna, som var farbror till den kände rikskanslären Axel Oxenstierna, och som var känd som en stor godsägare framförallt i Södermanland. Skattehemmanet förläntes 1581 på "behaglig tid" till borgmästaren i Stockholm Olof Gregersson († 1603). Denne torde dock ej länge ha behållit hemmanet, vilket sedermera förläntes till Arnold Grothusen († 1599). Redan på dennes tid var gården ett säteri, till vilket han skrev sig. Han tillbytte sig från Johan Gabrielsson-Oxenstierna († 1607) frälsehemmanet mot bl. a. egendomen Klisätra. Nyss nämnde Grothusen var troligen en av Sigismunds anhängare, ty när han rymde ur landet, indrog hertig Karl hans gård till kronan.

År 1602 förlänades Långbro till hovkanslär Nils Chesnecopherus, Karl IX:s hårdhante kanslichef. Donationshemmanet blev under hans tid frälsegods och överfördes sedan till mågen David Stuart, vars hustru Beata Chesnecopherus (Liljeram) uppgives ha levat ända till 1683..

En karta upprättad år 1685 av Petter Arosander och renoverad år 1709 av E. Agner, visar hemmanets utsträckning. Det omgives i söder av Långsjön och Fullersta, i öster av Älvsjö ägor och "prästbolet" (Solberga), i norr av Brotäppan, Kämpetorps och Kvarnhagens ägor samt i väster av Isbergatorpet. (Herrängens gård fanns ännu ej). Vid fastställandet av rågångarna mellan Långbro-Älvsjö-Solberga infann sig för Långbro handelsman Johan Tillander, för Solberga komminister Carl Molin, och för Älvsjö Johan Gustaf Lagerbilke.

Redan på 1660-talet överlät David Stuart gården till sin måg, häradshövding Erik Rosenholm († 1672), vars son med samma namn († 1696) innehade fastigheten, då den reducerades av provinsialkommissionen med 1683 års ränta. Gården låg då härjad av våld och säterifriheten gjordes vid rannsakingen år 1680 beroende på huruvida byggnaden återuppbyggdes.

Det är sannolikt, att den byggnad, som då uppfördes, och som i dag ännu kvarstår, härstammar från tiden omkring 1700. (flygelbyggnaden är av tidigare datum). På ansökan beviljades Rosenholm utbyte, i vilket ingick ej blott donationshemmanet utan även det gamla frälsegodset. Denna bytesaffär kan förklaras endast på det sättet, att egendomen ansetts som herrelöst gods efter Grothusen. Vederlaget blev flera gånger utökat och utgjordes till sist av hem-

man på fyra olika ställen i Uppland och Södermanland jämte 89 daler och 5 skilling silvermynt i räntor. Men själva bytesbrevet utfärdades ej förrän 1795. Långbro blev emellertid överlämnat till Rosenholm 1683 och skattelagt 1685. Långsjötorpet, som ingick i bytet, åsattes därvid ett fjärdedels mantal. Egendomen innehades sedermera av arvingar till Erik Rosenholm den yngres morbroder, Carl Magnus Stuart. Gården övergick i början av 1700-talet till ätten Staël von Holstein genom att överstelöjtnant Otto Vilhelm (1668—1730) gifte sig med Elisabeth Stuart. (1:a g. med grevinnan Levenhaupt). Otto Vilhelm och sonen Carl Jacob skrev sig som ägare till Långbro.

Enligt en av fastighetsbolaget Billiga tomter förvarad karta över avstyckningen av Herrängen och torpet Isberga år 1788 innehades Långbro vid denna tid av riksrådet Joachim Beck-Friis. Ägaren till denna avstyckning blev Martin Tavelin, som i årlig avgäld fick erlagga 75 riksdaler riksmünt. Beck-Friis blev 1763 landshövding och tillhörde under Gustaf III:s tid hattpartiet, död 1797. Vid sekelskiftet utvisade lagfartsprotokollen att handelsman Johan Tillander då var ägare till gården och år 1825 ryttmästaren Pehr A. Askengren. År 1848 köptes säteriet av hovmarskalk Carl Gustaf Adolf Leijonmarck, som år 1865 blev löjtnant vid Svea artilleriregemente. Han dog 1915 och ligger begravnen å Brännkyrka kyrkogård.

Skapare av Långbro och Långbrodals villasamhällen är godsägare Anders Alfred Söderlund. Denne föddes den 12/5 1843 å Västberga gård, där såväl hans fader som farfader varit arrendatorer. Som blott 20-åring kom han till Långbro som inspektor. Vid denna tid ägdes gården av befallningsman Henrik Johan Holmsten, som år 1850 köpt densamma för 50.000 riksdaler banko av ovannämnde Leijonmarck.

Holmsten sålde Långbro 1862 till lantbrukare Johan Erik Westerberg vilken i sin tur år 1865 sålde säteriet till lektorn vid Nya Elementarskolan i Stockholm Axel Theodor Bergius för 90.000 r. r. Köpet transporterades den 3 maj 1866 på grossh. Carl Strömbom och därefter den 28 maj samma år på Alfr. Söderlund. Köpesumman var 105.000 kr., varav 15.000 erlades kontant.

Söderlund kämpade en tid med ekonomiska svårigheter, men då han vid sekelskiftet lyckades sälja 56 tunnland skogsmark — det nuvarande sjukhusområdet — till Stockholms stad för 56.000 kronor, var hans ekonomi räddad. Under åren 1898 till 1918 avstyckade och sålde han c:a 500 tomter till villaägare i Långbrodal och Långbro. När L. M. Ericsson år 1918 köpte det som var kvar av egendomen för 750.000 kr., var nog "Långbrokungen" re-

dan miljonär och kunde köpa två fastigheter å Östermalm. Där slutade han sina dagar år 1932 89 år gammal. Han ligger begravd å Brännkyrka kyrkogård.

Att Söderlund kallades för "Långbrokungen" hade sina särskilda orsaker. Hans utseende påminde mycket om Karl XV och Oskar II och denna likhet var så slående, att den orsakade att högvakten vid kungl. slottet begick ett misstag: En gång, när Söderlund kom gående över borggården, blev han tagen för konungen själv och högvakten kommenderades i gevär. Då misstaget upptäcktes, yttrade en av gardisterna: "Jaså, det var långbrokungen". Det var denna händelse som Söderlund man och man emellan började kallas för långbrokungen.

Från Långbro gårds ägor avskiljdes så småningom genom ägostyckning fyra tomtområden, nämligen Långbrodal, Långbro eller Linboda samt Herrängen och Långsjön. Ungefär samtidigt med att de gamla avstyckningsnumren försvann och stadsägobeteckningar infördes, kallades dessa villasamhällen för stadsdelar. När stadsplanen för det centrala Brännkyrka genomfördes, ändrades gränserna för dessa stadsdelar, och stadsdelen Långbrodal försvann och gick upp i omgivande stadsdelar, nämligen Älvsjö, Långsjö och Långbro.

Långbrodal sträckte sig från Vallmovägen i söder till kabelverket i norr. Dess nordvästliga gräns utgjordes till stor del av storskogen och Linbodavägen, nordostliga gränsen gick genom kvarteren Knappen och Knapphålet, sydostliga gränsen utgjordes av Flugstigen, Långsjövägen och Sjättenovembervägen och sydvästliga gränsen gick genom kvarteren Konserten, Ackordet och Flöjten.

De första egnahemsbyggarna på Långbrodalsområdet var handl. Nils Holmqvist och slottsknekten Gustaf Elimar Bergström, som köpte sina tomter år 1899. Deras fastigheter står i mantalslängderna upptagna som Långbrodal nr 1. Numera kallas dessa fastigheter Långbrodalsvägen 55 och Långsjövägen 30. Av långbrodalstomter såldes och bebyggdes 288 stycken.

Pionjärerna inom detta område hade stora svårigheter att kämpa med. Ingen belysning, ej heller vatten och avlopp fanns. När de köpte sina tomter blev de utlovade att få "framkomliga" vägar. Till en början utgjordes nämligen vägarna på sina ställen av gammal åker, där man sjönk ned i leran till fotknölarna. För att åstadkomma bättre förhållanden tillsattes en "landgångskommitté". Dess förnämsta resultat blev gångbanan, utlagd från järnvägsstationen över ängsmarker till Robertsberg. Där fanns vid denna tid blott vajande sädesfält. Platshyra för gångbanan måste erläggas till

ägaren av Älvsjö gård, som här ägde marken. Gångbanor utlades även å de större vägarna i samhället. Gångbanorna var dock så smala, att man ej kunde mötas på dem. Frågan var då denna: "Vem skulle stiga ned i smutsen, medan den andra passerade?" Till följd härav uppstod många intermezzon. Ofta hände det, att de mötande var lika artiga och steg ned en på var sida av gångbanan.

Belysningsfrågan vållade även bekymmer. Till att börja med anskaffade de olika fastighetsägareföreningarna s. k. luxlampor, som titt och tätt strejkade. År 1919 bildades Brännkyrka Elekriska Distributionsaktiebolag. I detta bolag ingick staden som delägare med ett aktiekapital å 400.000 kronor och fastighetsägarna själva med 305.350 kronor. Till följd härav blev staden den som vid bolagsstämmorna dikterade besluten. Abonnenterna fick därför under de första åren betala högre taxor än i innerstaden och dessutom en särskild avgift för varje ljuspunkt.

Under åren före 1915 fanns i samhället ej någon skollokal, varför barnen blev hänvisade till Solberga skola vid kyrkan. Emedan barnen från Herrängen och Långsjö fick alltför lång skolväg, förhyrdes ett vanligt rum i en villa i nuvarande Vivelvägen 13 för de mindre barnen och en tid därefter Frälsningsarméns lokal. År 1915 blev Långbrodals skola färdig och kunde taga emot samtliga barn i denna del av samhället. Långbrodals nya skola blev färdig först år 1948.

Långbro är ett villasamhälle av senare datum. Första tomten, som erhöll namnet Långbro, blev lagfaren 1915. Dessförinnan såldes tomter, som trots godsägare Söderlunds förbud erhöll och lagfors under namnet Linboda. Första tomten inom Linbodaområdet köptes 1908 av Hulda och Carl Helin. Där — i närheten av nu-

varande Blackensvägen — anlades en repslageribana, och det är denna anläggning som givit namnet Linboda åt området. Helin idkade repslagerirörelsen och hade åtta arbetare anställda samt repvaruhandel Vasagatan 46. De efter 1908 inom området avstyckade tomterna fingo sålunda namnet Linboda från nr 1 till 100. När "Långbrokungen" sålde tomten nr 101, sade han: "Nu skall den här fastigheten inte heta Linboda utan Långbro", och så blev det också. Så småningom kom det därhän, att alla linbodatomter erhöll beteckningen långbrotomter, av vilka år 1933 funnos 187. "Kungen" fick alltså sin önskan uppfylld.

Stadsdelen Långbros gränser är Älvsjövägen, Sjättenovembervägen, Vantörsvägen och Gamla Södertäljevägen. Inom denna stadsdel är Stockholms stads stora sjukhusanläggning Långbro sinnessjukhus beläget. Sjukhusområdet, som omfattat 56 tunnland skogsmark, avstyckades från Långbro gård vid sekelskiftet. Det har sedan utökats till 64 tunnland eller 31 har och 32 ar. Anläggningen blev färdig år 1909 och sedan dess ha nya paviljonger byggts. Anstalten kan mottaga 1090 patienter och har en ekonomipersonal och sjukvårdspersonal av 486 personer, därav 10 läkare.

Blackens hage tillhör även Långbroområdet. Detta namn har uppkommit av att en av hästarna på Långbro gård som hette Blacken, stupade där.

Innevånareantalet i stadsdelen Långbro var 1 november 1953 6.357.

För att tillvarataga gemensamma intressen sammanslöto sig år 1902 villaägarna i Långbro och Långbrodal i en förening. Långbrodals fastighetsägareförening.

Det var denna sammanslutning, som tog initiativet till startande av villaägarnas centralkommitté, vilken fört det mångomtalade "Brännkyrkakriget" med Stockholms stad angående stadsplanens genomförande och därmed sammanhängande gatukostnadsbestämmelser. Den process, som kommittén förde med staden, fullföljdes ända till högsta domstolen och befriade villaägarna från största delen av kostnaderna för avloppsledningars framdragande i befintlig gatumark i församlingen.

Egendomen består av huvudbyggnad, flygelbyggnad (den andra flygeln är nedriven), loge, vagnslider, stall- och kontorsbyggnad, tre arbetarebostäder samt ladugård och smedja. En del av dessa är numera (1956) raserade.

Huvudbyggnaden och den kvarvarande flygeln har utgjorts av re-
veterade och spritputsade trähus. För några år sedan avlägsnades

spritputsen och nu framträder byggnaderna i ljusgul färgton. Taket är ett säteritak och detta tillika med takkuporna vittnar om gårdens 1700-tals-karaktär.

Långsjö villasamhälle har sitt namn av den långsmala sjö med samma namn, vilken utgör gränssjö mot Huddinge. *Långsjö* gård, som i 1700-talets jordeböcker upptages som torp under *Långbro*, avsöndrades från stamhemmanet år 1772. Sedan den tiden har egendomen bytt ägare många gånger. Den upptages i olika handlingar som 1/4 mantal frälse säteri och nämnda år var madame Loberg ägare. Under första tiden innehades egendomen som arrende, vilket framgår av följande köpekontrakt:

”Jag Christina Maria Norman född Sandberg gör vederligt att jag till slaktaren-åldermannen herr ryttmästaren Pehr Abraham Askengren upplåtit och försålt besittningsrätten belägen under *Långbro* säteri *Långsjö* torp med åbyggnad, åker, beteshagar, skog, fiskvatten mot en överenskommen köpesumma av 5.333 riksdaler banko. 12 dec. 1820. Christina Norman.”

Vid denna tid återgick torpet till ägaren av stamhemmanet och såldes därefter år 1881 för 24.000 kr. till bröderna Ditzinger av Alfr. Söderlund. År 1889 säljer bröderna Ditzinger *Långsjö* för 60.000 kr. till postexpeditör Tore Gelhaar.

År 1891 övergår äganderätten till H. Goth. Axling, som för *Långsjö* n:r 1 erlagt 30.500 kr. Taxeringsvärdet upptogs till 50.000 kr. Härav framgår, att egendomen under br. Ditzingers tid styckats. Den ena delen köptes år 1894 av grosshandlaren Fr. Pettersson och den andra delen av Edvard Larsson år 1891.

Byggnaderna uppfördes år 1882 av bröderna Ditzinger. Jordbruket sköttes av en inspektor. Nästa ägare var Fredrik V. O. Leuhusen, vilkens namn vi känna till i samband med upplåtelsen av den s.k. badhustomten till fastighetsägarna i *Långsjö*. Vid sekelskiftet innehades egendomen av godsägaren Fritz Wahlström, som sålde kvarvarande område till patron J. E. Lignell. Efter den sistnämndes död år 1908 startade fastighetsbolaget Billiga tomter.

Även stadsdelen *Långsjö* har vid stadsplaneregleringens genomförande ändrat gränser, så att dessa nu utgöres av Vantörsvägen, Svartlösavägen, *Långbrodalsvägen*, *Långsjön* och gamla gränsen till stadsdelen *Älvsjö*.

Tomtförsäljningen inom *Långsjö* började redan år 1906. De första nybyggarna var arbetaren Karl Wilh. Karlsson-Ferb och snickaren J. A. Köhler m. fl. Innan den egentliga tomtförsäljningen började, hade dock från egendomen avstyckats några smärre lägenheter såsom *Bergtorp*, *Fridhem*, *Rosenhill* m. fl. På grund härav förekommer

i mantalslängderna flera långsjötomter med benämningen Långsjö nr 1.

Numera uppgår antalet sålda långsjötomter till 288. Tomterna utmed sjön var naturligtvis mest eftertraktade. Långsjön är en liten idyllisk sjö, som en lång tid utgjorde enda badmöjlighet för de omkringliggande villasamhällena tills Älvsjö friluftsbad blev iordningsställt. Antalet invånare år 1954 utgjorde 2.282.

Johan Skytte, vars fullständiga namn var Johan Bengtsson Schroderus, friherre Skytte av Duderhoff, född 1577 i Nyköping, bedrev studier först i Nyköping, sedan i Stockholm, Frankfurt, Marburg samt meddelade undervisning vid universitetet och avslutade sin utbildning med en resa till Frankrike, England och Skottland. Då han 1602 återvände till Sverige stod han på höjden av sin tids bildning. Sitt intresse hade han främst ägnat åt vältaligheten, som fulländades av hans omfattande språkkunskaper och vidsträckta världskännedom. På grund härav blev han Gustaf II Adolfs lärare, men han undervisade även prinsessan Maria Elisabeth och Karl Filip. År 1604 adlades han med namnet Skytte och två år senare gifte han sig med Maria Näf, dotter till friherre Jakob Näf. Genom detta giftermål övergick Älvsjö frälse säteri till släkten Skytte. Hans redan framskjutna ställning i förening med hans bildningsintresse medförde, att han av Karl IX anlätades i de bekymmersamma frågorna rörande Uppsala universitet. År 1622 blev han också univesitetskansler och inrättade skytteanska professuren i vältalighet och politik.

På grund av sina språkkunskaper och sin speciella utbildning i vältalighet utnyttjades han för diplomatiska värv. Således skickades han som sändebud till Polen 1608, till England och Nederländerna 1610, till Danmark 1615 för att utverka eftergifter i fråga om Älvsborgs lösen. Han upprättade även flera undervisningsanstalter i landet, bl. a. den skytteanska lappskolan i Lycksele. Han hade redan 1611 utnämnts till ståthållare över Västmanland, men sedan han år 1624 upphöjdes i friherrligt stånd, blev han några år därefter utnämnd till generalguvernör över Livland, Ingermanland och Karelén. Han var t.o.m. ifrågasatt till innerhavare av rikskanslersposten, om Axel Oxenstierna skulle kallas till det förnämligare riksdrottsämbetet. I riksrådet tillhörde Skytte fredspartiet och deltog under sitt sista år i fredskongressen i Brömsebro 1645, vilket år han bortrycktes av döden. Johan Skytte har i både rikets och den lärda odlingens tjänst med sina rika gåvor inlagt stora förtjänster. Ett erkännande därav vill man gärna se i Axel Oxenstiernas synbara strävan att utan hänsyn till sönrande motsättningar samarbeta med honom till fäderneslandets fromma.